

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-9>

УДК 339.9:339.7

ГЛОБАЛЬНІ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ КРИЗИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ ДЕРЖАВ

GLOBAL FINANCIAL AND ECONOMIC CRISES AND THEIR IMPACT ON THE ECONOMY OF STATES

Воронова Олена Вікторівнакандидат економічних наук, доцент,
Одеський національний економічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8719-5546>**Марущак Світлана Миколаївна**кандидат економічних наук, доцент,
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0760-4427>**Пугачов Микола Іванович**доктор економічних наук, завідувач відділу економіки аграрного виробництва
та міжнародної інтеграції,
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7507-5870>**Voronova Olena**

Odessa National Economic University

Marushchak Svitlana

Admiral Makarov National University of Shipbuilding

Pugachov Mykola

National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics"

Стаття присвячена дослідженню причин та економічних наслідків для держав фінансово-економічних криз. В дослідженні виділено фактори виникнення економічних кризових явищ. Здійснено класифікацію світових фінансових криз. У дослідженні визначено ключові макроекономічні індикатори економічних криз та інструменти контролю за їх динамікою, що дозволяє своєчасно визначати ймовірність виникнення системних економічних криз з метою розробки управлінських рішень щодо їх попередження та недопущення переростання з локальних у регіональні та глобальні. На основі ретроспективного дослідження історії світової фінансової кризи та аналізу наукових джерел, основними макроекономічними показниками, які свідчать про розвиток фінансової кризи, є стан платіжного балансу, відношення зовнішнього боргу до ВВП, рівень волатильності обмінного курсу та відношення міжнародних резервів до приросту імпорту.

Ключові слова: фінансово-економічна криза, глобалізація, платіжний баланс, ВВП, зовнішній борг, валютний курс.

Modern trends in global globalization processes are gaining momentum, which have ambiguous consequences for the economic system and act as a mechanism for the spread of instability, which first arises at the local (national) level, and then covers the international (regional) and global levels. The strengthening of the globalization of the economy actualizes the study of new patterns of crisis phenomena. The article is devoted to the study of the causes and economic consequences of financial and economic crises for states. The method of systematization, graphic method, methods of induction and deduction were used in the research process. The research highlights the factors of economic crisis phenomena (endogenous factors: reproductive and structural, institutional and organizational-economic, state-economic and conjunctural, foreign economic; exogenous factors, technological, demographic and natural-ecological, socio-cultural and psychological, state-legal and military). The classification of world financial crises was carried out: according to the level of international economic relations, disturbing factors, according to the coverage of the monetary and financial system. The study identifies key macroeconomic indicators of economic crises and tools for monitoring their dynamics, which allows timely determination of the probability of occurrence

of systemic economic crises in order to develop management solutions for their prevention and prevention of their transition from local to regional and global. Based on a retrospective study of the history of the global financial crisis and analysis of scientific sources, the main macroeconomic indicators that testify to the development of the financial crisis are the state of the balance of payments, the ratio of external debt to GDP, the level of volatility of the exchange rate and the ratio of international reserves to the growth of imports. The research results presented in the article can be used in practical activities to analyze warnings of financial and economic crises in the countries of the world.

Key words: financial and economic crisis, globalization, balance of payments, GDP, foreign debt, exchange rate.

Постановка проблеми. Глобалізаційні тенденції набирають обертів з невизначеними наслідками для економічних систем, які діють як механізми поширення нестабільності спочатку на локальному (національному), а потім на міжнародному (регіональному) та глобальному рівнях. Прискорений динамічний розвиток світової економічної системи та міжнародних відносин посилив частоту, масштабність, складність, швидкість передачі та складність подолання деструктивних наслідків економічних криз, які в умовах глобалізації мають масштабний характер. Посилення глобалізації економіки сприяло дослідженню нових моделей кризових явищ. Моніторинг, оцінка, системне дослідження та аналіз передкризових факторів вийшли на новий рівень, що потребує постійної розробки ефективних превентивних заходів для мінімізації негативних загроз і наслідків економічних криз, запобігання або обмеження їх поширення у світовому та глобальному масштабах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням економічних наслідків фінансово-економічних криз для країн світу займалися Барановський О.І. [2], Береславська О.І. [3], Богдан Т. [4], Вовк В.Я., Дмитрик Ю.В. [5], Козюк В.В., Баранчук В.В. [7], Лазня А. [8] та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Фінансово-економічні кризи в умовах високої глобалізації створюють виклик для всього світу та необхідність координації дій і розробки гнучких міжнародних механізмів регулювання процесів, що відбуваються на світових ринках, що буде предметом подальших досліджень авторів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Дослідити причини та економічні наслідки для країн світу фінансово-економічних криз.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічні кризи мають значний вплив на світову економіку і є важливим елементом економічного розвитку. Зміна моделей економічного розвитку також впливає на перебіг цих криз. На ранніх етапах розвитку ринкових відносин економічні зв'язки між

країнами були слабкими, тому кризи мали локальний характер, не були масштабними й затяжними. Сучасний процес глобалізації та розвиток міжнародних економічних відносин у відкритих економіках справили певний вплив на причини, характер, особливості та наслідки економічних криз, які, своєю чергою, виходять за межі національних економічних кордонів і поширюються на глобальний рівень. Цей процес вимагає переосмислення деяких положень сучасної економічної теорії щодо причин, закономірностей, ознак поширення, характеристик та наслідків глобальної економічної кризи. В умовах глобалізації економічні кризи впливають на всі аспекти соціально-економічного, науково-технічного та політичного розвитку людства і набувають все більш масштабного характеру. Їх стає все більше і більше. Цим пояснюється постійний інтерес науковців усього світу до дослідження економічних криз.

На сучасному етапі наукових пошуків у фінансово-економічній сфері існує велика кількість досліджень, які трактують природу та причини світових економічних криз насамперед як негативних соціально-економічних явищ. Через багатofакторність глобальної кризи та її значний взаємозв'язок з іншими видами криз економісти різних шкіл та напрямів мають різні погляди на трактування та розуміння феномену кризи. Спільним є те, що кризи можуть спочатку починатися на локальному рівні валютно-фінансової системи (фондового, валютного, боргового, кредитно-грошового обігу, бюджетного рівня) або інших підсистем національної економіки, а потім поширюватися на міжнародний рівень і ставати світовою економічною кризою. Світові економічні кризи спричиняються різноманітними факторами, причини та симптоми яких важко передбачити заздалегідь. Окрім економічних, психологічних, природно-кліматичних, науково-технічних факторів, сучасні дослідники визнають, що антропогенні та геополітичні чинники також сприяють виникненню та розвитку глобальних економічних криз.

Відповідно до підходів різних науковців, які вивчають це явище, основні групи факторів та

причин економічних криз систематизовано та представлено в таблиці 1.

Існують різні погляди на визначення фінансової кризи. Деякі вчені визначають кризу як специфічну форму, яка проявляється у всіх сферах грошово-кредитної та фінансової системи. Інші економісти розглядають фінансову кризу як ситуацію, за якої зростає державний борг, панікують фондові ринки, знецінюється національна валюта і виникає гіперінфляція. Глобальна фінансова криза може бути спричинена різноманітними факторами, які мають індивідуальні особливості та важко піддаються прогнозуванню. Серед основних, економісти виділяють збої в банківській системі, зовнішні чинники (стихійні лиха, війни), нові технології, швидкі та непередбачувані зміни в економічній політиці, зміни у співвідношенні між фінансовою та виробничою системами, глобалізаційні процеси тощо. У будь-якому випадку, негативними наслідками фінансової кризи є падіння цін на акції та нерухомість, скорочення експорту, кредитування та ВВП, спекулятивний бум і подальша рецесія.

Різні пояснення причин світової фінансової кризи, які пропонують дослідники, та їхнє

різне трактування вказують на необхідність згрупувати їх за відповідними ознаками з метою наукової систематизації (табл. 2).

Класифікація глобальних фінансових криз пропонує розглядати причинно-наслідкові зв'язки на основі критеріїв масштабу валютно-фінансової системи, рівня міжнародних економічних відносин та збурюючих факторів. Збурюючі фактори спричиняють глобальні фінансові кризи через реалізацію причинно-наслідкових економічних механізмів. В результаті виникає протиріччя між економічними потребами та грошово-фінансовою системою.

На сучасному етапі розвитку економічної наукової думки не визнано єдиного переліку макроекономічних індикаторів для виявлення та попередження виникнення економічних криз. Тому визначення та відбір ключових макроекономічних показників з певним рівнем складності при аналізі нестабільних процесів світової економічної системи є актуальним науково-практичним завданням. З цією метою міжнародними організаціями розроблено спеціальні методики оцінки фінансово-економічного стану національних економік, але слід

Таблиця 1

Фактори виникнення економічних кризових явищ

Назва фактора	Характеристика
ендогенні фактори	
відтворювальні і структурні	зміна фаз відтворювальних циклів і зумовлені цим зрушення в структурі економіки, хвороблива зміна передових галузей і напрямків
інституційні та організаційно-економічні	необхідність змін у формах власності, ринкових інститутах, формах організації виробництва і управління
державно-економічні та кон'юнктурні	потреба зміни форм і методів державного регулювання економіки з урахуванням стійких змін в кон'юнктурі
зовнішньоекономічні	резонансний вплив світових криз, кризових потрясінь у суміжних інтегрованих економіках, радикальні зміни в структурі зовнішньої торгівлі, надмірний зовнішній борг
екзогенні фактори	
технологічні	вичерпання потенціалу техніки, технологічних укладів, технологічних засобів виробництва
демографічні та природно-екологічні	перенаселення або депопуляція, вичерпання доступних запасів природних ресурсів, надмірне забруднення навколишнього середовища, значне збільшення демографічного навантаження на природне середовище
соціокультурні та психологічні	викликані кризами в науці, освіті, культурі, етиці, ідеології, психологічними очікуваннями кризових потрясінь
державно-правові та військові	зумовлені кризою державної влади і політичної системи, внутрішніми соціальними конфліктами і війнами

Джерело: систематизовано авторами за [10]

зазначити, що ці підходи мають переважно методологічний характер.

Таблиця 2

Класифікаційні ознаки світових фінансових криз

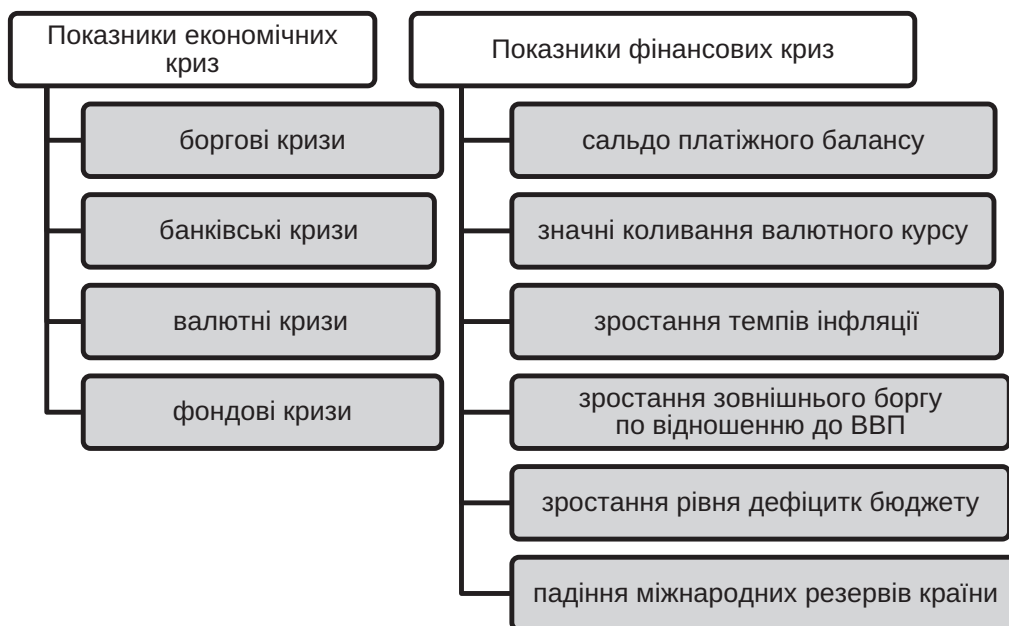
Класифікаційна ознака	Тип фінансової кризи
Рівень міжнародних економічних відносин	Міжнародний
	Наднаціональний
Збурюючі фактори	Грошово-фінансові
	Політичні
	Економічні
	Технологічні
	Глобалізаційні
Охоплення грошово-фінансової системи	Загальні
	Банківської системи
	Кредитні
	Бюджетні
	Кредитно-грошового обігу
	Боргові
	Валютні
	Фондові

Глобальні економічні кризи розвиваються внаслідок різних видів криз (банківської, боргової, фондової, кредитної тощо), які виникають на національному рівні, а потім поширюються і набувають глобального характеру.

Авторами узагальнено основні макроекономічні показники, які сигналізують про настання як загальної, так й індивідуальної фінансової кризи, і показує, що основними з них є стан платіжного балансу, відношення зовнішнього боргу до ВВП, темпи зміни валютного курсу та співвідношення між приростом міжнародних резервів та імпорту (рис. 1). В умовах економічної кризи до цього переліку доречно додати рівень безробіття, який має подвійний вплив на формування державного бюджету (податки не сплачуються до державного бюджету, а внески на соціальне страхування сплачуються з державного бюджету).

Механізм спільних макроекономічних показників як передвісників фінансової кризи є найбільш зрозумілим. Платіжний баланс – це сума поточного рахунку та рахунку операцій з капіталом. Профіцит платіжного балансу означає, що країна має борги, що призводить до підвищення курсу її валюти, тоді як дефіцит впливає на валютні резерви та збільшує інфляцію. Тому оптимальне значення платіжного балансу дорівнює нулю.

Щодо показників зовнішнього боргу, то за методологією Світового банку існує декілька індикаторів для визначення зовнішнього боргу країни. Найбільш комплексним показником є відношення зовнішнього боргу до ВВП, який оцінює здатність країни погашати свій зовнішній борг. Якщо значення цього показника перевищує 50%, країна вважається кризовою.

Рис. 1. Макроекономічні показники економічно-фінансових криз

Джерело: систематизовано авторами за [5; 7;8]

Валютний курс відображає і впливає на динаміку ключових макроекономічних показників національної економіки. Валютні курси впливають на перерозподіл національного продукту між країнами, використовуються для порівняння цін, торговельного та платіжного балансів окремих країн і є засобом інтернаціоналізації валютних відносин. Стабільність обмінного курсу оцінюється на основі індексу волатильності обмінного курсу, який розраховується як відношення стандартного відхилення обмінного курсу до квадратного кореня з періоду (в роках).

Резерви фінансової безпеки розглядаються як міжнародні (золото-валютний) резерви у формі валютних та золото-валютних резервів, якими управляє центральний банк. Вони можуть бути використані для підтримки національної валюти у випадку кризи з метою збереження конкурентоспроможності національної економіки. Міжнародні резерви повинні покривати щонайменше три місяці імпорту, щоб підтримувати конкурентоспроможність національної економіки та запобігти відтоку іноземного капіталу з країни. Міжнародний капітал відтікає з країни, коли конкурентоспроможність є низькою, корупція широко розповсюджена, банківська система слабка або існує недовіра до урядової політики.

Висвітлені макроекономічні показники втрачають свою інформаційну цінність, якщо існує значний часовий лаг в їх публікації через стрімкий розвиток кризового явища.

Слід зазначити, що цей перелік не є вичерпним. Залежно від потреб конкретної ситуації до переліку індикаторів раннього запобігання фінансово-економічної кризи можуть бути додані інші показники. Моніторинг динаміки цих індикаторів дозволить своєчасно визначити ймовірність настання системної фінансово-економічної кризи або її конкретного виду (валютної, боргової тощо) та розробити ефективні управлінські рішення для запобігання поширенню кризи на глобальний сектор.

На основі історичного аналізу можна визначити природу, основні причини, тенденції та закономірності світових фінансово-економічних криз, провести паралель між економічним розвитком країни та масштабами кризи (табл. 3). Історія становлення та розвитку світової економічної системи свідчить, що загальною закономірністю слід вважати нерівномірність функціонування системи, коливання обсягів виробництва та продажів,

виникнення глибоких спадів, які характеризуються як кризові ситуації. Фазові коливання (зростання і спад) супроводжуються значними змінами в економічній структурі, динаміці цін, обсягах виробництва, продуктивності праці, співвідношенні доходів, нагромадження і споживання.

З вищезазначеного можна зробити висновок, що основними причинами виникнення світових фінансово-економічних криз є неадекватна реакція фінансового сектору, спекулятивна економіка кредиту, відрив фінансового середовища від реальної економіки, інвестиції в цінні папери країн, що накопичують золото-валютні резерви, та особливе становище долара у світовій валютно-фінансовій системі.

Нині епідемія коронавірусу та війна призвели до значних коректив у роботі багатьох компаній світу, які спочатку були змушені дотримуватися правил карантину, а тепер передислокувалися в інші регіони (стосовно України) або втратили свою діяльність. Крім того, ці обмеження діють в ситуації, викликаній масовим зниженням попиту і закриттям багатьох підприємств внаслідок стрімкого поглиблення фінансово-економічної кризи, викликаній, з одного боку, коронавірусом і війною, з іншого боку, обмежувальними заходами, розширенням цієї кризи, в результаті чого багато людей втратили свої доходи внаслідок повної чи часткової втрати роботи, що призводить до збитків підприємств. Карантин і війна також змусили багато компаній звільнити працівників, відправляти їх у відпустки (часто без збереження заробітної плати) та зменшувати зарплати. Це, своєю чергою, ще більше знижує попит і б'є по економіці. І так по колу. Кризи порушувати питання балансу між безпекою людини та економічною безпекою.

Очевидно, що в цих умовах держава об'єктивно змушена вжити низку заходів для надання соціально-економічної підтримки як підприємствам, так і громадянам, виходячи з наступних аргументів:

– середньостроковий економічний цикл має чотири послідовні фази: криза, депресія, відновлення і бум. Вирішальними моментами в цих фазах є криза та пожвавлення. Перехід від однієї фази ділового циклу до іншої відбувається автоматично, на основі саморегулювання ринку;

– середньостроковий цикл відображає циклічний розвиток обміну, розподілу і споживання, а також виробництва. Тому циклічні

Таблиця 3

Світові фінансово-економічні кризи

Період	Передумови кризи	Наслідки кризи
1929–1933 рр.	Обвал фондового ринку США на Нью-Йоркській фондовій біржі	Зменшення національного прибутку, зменшення промислового виробництва, знизилась ціна на с/г продукцію, деякі банки і підприємства зазнали банкрутства, зріс рівень безробіття
1957–1958 рр.	Перевиробництво товарів у текстильній та сталевій промисловості	Зменшився прибуток підприємств, зменшилось виробництво сталі та чавуну, зріс рівень безробіття, знизилась ціна на сировину
1973–1975 рр.	Військовий конфлікт на Близькому Сході; усі арабські країни-члени ОПЕК, Єгипет та Сирія заявили, що не будуть постачати нафту Великій Британії, Канаді, Нідерландам, США та Японії	Зменшився видобуток нафти, зросли світові ціни на нафту
1980-1982 рр.	Перевиробництво та проблема збуту товарів	Перевиробництво товарів, зменшення кількості робочих місць у вугільній промисловості
1987 р.	Індекс Доу-Джонса знизився до 23 % на Нью-Йоркській фондовій біржі	Брокери та трейдери втратили роботу
1997–1998 рр.	Девальвація національної валюти Тайланду на 50 %; світові ціни на енергоресурси знизилась на 35 %	Девальвація національної валюти
2008–2009 рр.	Обвал американського іпотечного ринку; крах найбільших американських інвестиційних банків; обвальне падіння індексів фондового ринку США	Зріс рівень безробіття, зменшення кількості робочих місць, зменшення доходів домогосподарств
2020–2022 рр.	глобальна пандемія спричинена вірусом SARS-CoV-2	Зменшення доходів громадян, падіння світових фондових ринків, зростання рівня безробіття, скорочення обсягів діяльності малого та середнього бізнесу, зменшення кількості туристичних поїздок
2022 р. по теп. час	Військовий конфлікт між Україною та Росією	Зростання ціни на сировинні товари, застій у трьох найпотужніших економіках світу – США, ЄС та Китаї, міграція населення, зниження рівня національної безпеки

Джерело: систематизовано авторами за [6; 11; 12]

зміни мають багатогранний характер, а їх індикаторами є загальний масштаб виробництва, динаміка національного доходу і валового національного продукту, завантаження виробничих потужностей, зайнятість і реальний дохід;

– матеріальною основою середнього циклу є фізичне оновлення основних фондів, особливо їх найактивнішої частини – знарядь праці. Тому виготовлення засобів вироб-

ництва займає провідне місце в механізмі циклічності;

– циклічність, спричинена оновленням основних виробничих фондів, не обов'язково призводить до скорочення виробництва. Старіння та фізичне оновлення зношених виробничих фондів не є безпосередньою причиною кризи. Негативні наслідки цих процесів можна регулювати. Економіка має внутрішню здатність запобігати такому падінню виробництва.

Для цього необхідно розрізняти матеріальну основу середньострокових циклічних коливань і безпосередні причини кризи. Останні полягають у внутрішній суперечливості ринкової економіки, функціональній відокремленості її структурних елементів і принциповій неможливості макроекономічного регулювання її як єдиного цілого;

– кризи є найбільш складною і суперечливою фазою економічного циклу. Прискорюючи відмирання застарілих економічних систем, вона водночас є важливою ланкою прискорення технічного і технологічного оновлення виробництва та структурної перебудови економіки.

Глобальна криза матиме руйнівний вплив на розвиток економік у всьому світі, порушуючи баланс ринків товарів і послуг та руйнуючи закони попиту і пропозиції. Представлення існуючих проблем у вигляді дилем і відповідне ранжування описаних у них цілей створює продуктивну основу для прийняття ефективних рішень в умовах кризи. Остання дилема полягає в тому, що в умовах минулих пандемій і нинішніх воєн неможливо одночасно мати здорове суспільство (в умовах нинішньої війни – реальні гарантії зовнішньої безпеки), сильну економіку і справжню демократію. Міжнародний контекст цього питання, яке має вирішальне значення в сучасних умовах, полягає в наступному: “демократія, національний суверенітет і глобальна економічна інтеграція несумісні один з одним: ми можемо об’єднати будь-які два з трьох, але ніколи не отримаємо всі три одночасно і в повному обсязі” [1]. Економічний аспект цієї проблеми має вирішальне значення в сучасних умовах для розробки ефективної стабілізаційної політики й пов’язаний з неможливістю поєднання фіксованих валютних курсів, свободи руху капіталу та незалежної монетарної політики, але ні того, ні іншого одночасно.

Висновки. Глобальні дисбаланси в сучасній світовій економіці є стійкими й можуть бути скориговані при досягненні критичних рівнів. В сучасних умовах таке коригування вимагає реалізації цілого ряду заходів, включаючи стимулювання внутрішніх заощаджень (США), проведення структурних реформ (країни єврозони), відмову від заниженого курсу національної валюти (Японія) та стимулювання внутрішнього попиту (Китай та інші експортоорієнтовані країни). Зокрема, світова фінансова система потребує докорінної реорганізації шляхом посилення ролі регуляторів, послаблення впливу фінансових посередників та підвищення ролі реальних економічних суб’єктів. Однак ці заходи планується реалізувати в рамках існуючої фінансово-економічної системи. Це свідчить про прагнення провідних економік зберегти свою провідну роль у світовій фінансово-економічній системі. Для стабілізації світової фінансово-економічної ситуації необхідно визначити орієнтири, які стануть ключовими елементами у подоланні кризи: збільшення притоку ресурсів, стимулювання квазікризового тиску шляхом зниження граничної вартості ресурсів, зменшення квазікризового тиску, організаційні інновації, заохочення протекціоністських заходів з боку вищого управління соціально-економічною системою, створення альянсів та перенесення виробництва в країни з дешевшими ресурсами. Якщо всі ці рекомендації будуть ефективно реалізовані, вийти з нестабільної ситуації буде набагато легше. Для подолання кризи, перш за все, необхідно визначити основні завдання та орієнтири для покращення економічного та соціального середовища, швидкого відновлення занепадаючих країн та забезпечення ефективного державного управління в умовах кризи. Це своєрідний оптимальний шлях для країн до поступового подолання кризи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Dani Rodrik The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy (2011).
2. Барановський О. І. Сутність і різновиди фінансових криз. *Фінанси України*. 2009. № 5.
3. Береславська О. І. Сучасні банківські кризи: причини та ймовірність повторення. *Науковий вісник національного університету ДПС України*. 2013. №3(62). С. 78–83.
4. Богдан Т. Глобальні ризики боргового «нависання» у розвинутих країнах і засоби їх мінімізації. *Вісник НБУ*. 2014. № 6. С. 39–46.
5. Вовк В. Я., Дмитрик Ю. В. Діагностування кризи з боку центральних банків: зарубіжний та вітчизняний досвід. *Вісник НБУ*. 2013. № 3. С. 20–25.
6. Возняк Г. В., Патицька Х. О. Фінанси територіальних громад в умовах поширення пандемії: проблемно-орієнтований аналіз з урахуванням поведінкових аспектів. *Економіка України*. 2021. № 6. С. 78–98.

7. Козюк В. В., Баранчук В. В. Сутність світових фінансових криз та можливості їх попередження. URL: <https://ins.vntu.edu.ua/index.php/ins/article/view/29>
8. Лазня А. Фінансова криза: причини виникнення та вплив на світову економіку. *Світ фінансів*. 2012. № 2. С. 54–62.
9. Метеленко Н. Г., Хацер М. В. Криза національної банківської системи: причини, тенденції та шляхи подолання. *Держава та регіони*. 2016. № 4-5. С. 69–73.
10. Ортіна Г. В. Причини виникнення і наслідки економічних криз в ринковій економіці як суб'єкт державного впливу. URL: <https://griml.com/ZQV3T>.
11. Слово і діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/01/21/infografika/ekonomika/naslidky-svitovyx-finansovo-ekonomichnyx-kryz>.
12. Сторощук Б.Д. Прийняття рішень в умовах кризових трансформацій економічної влади. URL: <https://econom.chnu.edu.ua/journal/index.php/ecovis/article/view/161/119>.

REFERENCES:

1. Dani Rodrik (2011) *The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy*.
2. Baranovskyi O. I. (2009) *Sutnist i riznovydy finansovykh kryz [The essence and types of financial crises]. *Finansy Ukrainy*, № 5.*
3. Bereslavskaya O. I. (2013) *Suchasni bankivski kryzy: prychny ta ymovirnist povtorennia [Modern banking crises: causes and probability of recurrence]. *Naukovyi visnyk natsionalnoho universytetu DPS Ukrainy*, no. 3(62), pp. 78–83*
4. Bogdan T. (2014) *lobalni ryzyky borhovoho «navysannia» u rozvynutykh krainakh i zasoby yikh minimizatsii [Global risks of debt "overhang" in developed countries and means of minimizing them]. *Bulletin of the NBU*, no. 6, pp. 39–46.*
5. Vovk V. Ya. Dmytryk Yu. V. (2013) *Diahnostuvannia kryzy z boku tsentralnykh bankiv: zarubizhnyi ta vitchyzniani dosvid [Diagnosis of the crisis by central banks: foreign and domestic experience]. *Bulletin of the NBU*, no. 3, pp. 20–25.*
6. Voznyak H. V., Patytska K. O. (2021). *Finansy terytorial'nykh hromad v umovakh poshyrennya pandemiyi: problemno-orientovnyy analiz z urakhuvannyam povedinkovykh aspektiv [Finances of Amalgamated hromada of Ukraine in the conditions of pandemic spread: problem-oriented analysis taking into account behavioral aspects]. *Ekonomika Ukrainy*, 6, 78–98. [in Ukrainian]*
7. Koziuk V. V., Baranchuk V. V. *Sutnist svitovykh finansovykh kryz ta mozhlyvosti yikh poperedzhennia [The essence of global financial crises and the possibilities of their prevention]. Available at: <https://ins.vntu.edu.ua/index.php/ins/article/view/29> [in Ukrainian]*
8. Laznya A. (2012) *Finansova kryza: prychny vynyknennia ta vplyv na svitovu ekonomiku [Financial crisis: causes and impact on the world economy]. *World of Finance*, no. 2, pp. 54–62.*
9. Metelenko N. H., Khatser M. V. (2016) *Kryza natsionalnoi bankivskoi systemy: prychny, tendentsii ta shliakhy podolannia [The crisis of the national banking system: causes, trends and ways to overcome it]. *Derzhava ta rehiony*, no. 4–5, pp. 69–73.*
10. Ortina H. V. *Prychny vynyknennia i naslidky ekonomichnykh kryz v rynkovii ekonomitsi yak subiekt derzhavnogo vplyvu [Causes and consequences of economic crises in the market economy as a subject of state influence]. Available at: <https://griml.com/ZQV3T> [in Ukrainian]*
11. *Slovo i dilo (2020) [Word and deed]. Available at: <https://www.slovoidilo.ua/2020/01/21/infografika/ekonomika/naslidky-svitovyx-finansovo-ekonomichnyx-kryz> [in Ukrainian]*
12. *Storoshchuk B.D. Pryiniattia rishen v umovakh kryzovykh transformatsii ekonomichnoi vlady [Decision-making in the conditions of crisis transformations of economic power]. Available at: <https://econom.chnu.edu.ua/journal/index.php/ecovis/article/view/161/119> [in Ukrainian]*